

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته تفسیر و علوم قرآن

عنوان :

بررسی و تبیین روایات تفسیری کتاب کافی در حوزه اعتقادات

استاد راهنما :

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد کاظم رحمان ستایش

استاد مشاور :

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد تقی دیاری

نگارنده :

محمد رضا کاوه

بهار / ۱۳۹۰

تقدیم به:

تمام کسانی که زندگیم در سایه‌لطف و عنایت ویژه ایشان در مدار حیات و زندگی الهی جاری شد، آن چهارده نور پاک و چهارده کوكب آسمانی که اگر نبودند، افلاک هم نبود.

و تقدیم به پیشگاه:

کریمه اهل بیت حضرت فاطمه معصومه (سلام... علیها) و حضرت سید الکریم، عبدالعظیم حسنی (علیه السلام) که برخوان پرافتخار خویش مراراً دادند.
و حضرت روح... (رحمه... علیه) و رهبر فرزانه مان سید علی خامنه ای (مدظله العالی).

و باز تقدیم به:

امام زمانم (عجل... تعالی فرجه الشریف) که دم مسیحایش گره گشای لحظه لحظه زندگیمان است.

!الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولَىٰ أَجْنِحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلَاثَ
وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ!

فاطر ۱

وبا تشکر از:

پدر مرحوم و مادر بزرگوارم که در سایه مهر و محبت گرمشان شوق دانش افزویی و علم
آموزی را به این مرحله رساندم.
استاد فرهیخته و بزرگوارم، حجه الاسلام جناب دکتر رحمان ستایش که با رهنمون های
دلسوزانه و شایسته خویش مرا در نگارش این تحقیق یاری نمودند .
استادگرامی حجه الاسلام جناب دکتر دیاری که با نظرات سازنده خویش مرا در بهتر شدن
این تحقیق همراهی فرمودند.

و:

تمام کسانی که در پیمودن مسیر زندگی به نحوی مرایاری نموده و مرابه سوی
راهی هدایت کردند، که به سمت معارف والای قرآن کریم و معرفت اهل بیت
عصمت و طهارت (علیهم السلام) روان است.

چکیده:

در بررسی اعتبار و گونه شناسی روایات تفسیری، به تبیین چگونگی استفاده ائمه اطهار (ع) از آیات قرآنی پرداخته شده است. بخشی از روایات هستند که در ارتباط با آیات قرآنی می باشند. و این بدان معنا می باشد که ائمه (ع) در مواردی برای بیان و تشریح یک موضوع از آیات استفاده کرده اند. که بر حسب چگونگی استفاده آن حضرات از آیات قرآنی؛ این روایات دارای گونه های مختلفی می باشند. روایات تفسیری همانند دیگر روایاتی که از معصومین (ع) نقل شده اند؛ دارای موقعیت های بیانی گوناگونی هستند. و بر حسب این موقعیت بیانی روایات تفسیری به گونه های مختلف قابل تقسیم می باشند. اهل بیت (ع) گاه در پاسخ پرسش از مفاد و مراد آیه ای، حدیثی بیان فرموده اند و گاه خود در مقام استدلال و احتجاج، آیه ای از قرآن را ذکر کرده اند و زمانی دیگر برای بیان معنای واژه ای از قرآن سخن گفته اند و گاه معنای باطنی آن را بیان کرده اند از این رو باید اقسام گوناگون روایتهای تفسیری را به دقت شناخت، تا به هنگام بهره گیری از آنها در تفسیر و فهم آیه، لغزشی رخ ندهد. البته هیچ گونه تمیزی بین روایات توسط مولفان کتب روایی صورت نگرفته است. لذا این تقسیم بندی و ملاک قرار دادن آنها کمک شایانی در فهم درست روایات خواهد داشت. برخی از این گونه ها به شرح ذیل می باشند: " بیان مصداق - استناد به آیه - ایضاح مفهوم - بیان بطن آیه - بیان علت - فضای نزول - ردشبهه - و... ". اکثر روایات تفسیری در دو بخش مورد مطالعه، دارای اسنادی ضعیف بوده اند. نلی می توان توجیحات نقلی و عقلی برای دلالت این روایات آورد. بنابراین، اگرچه برخی روایات به لحاظ سندی ضعیف بوده اند ولیکن به لحاظ دلالتی، از روایت های مقبول به حساب می آیند.

کلید واژه: روایات تفسیری - گونه شناسی - کتاب کافی - بیان مصداق - استناد - بطن آیات

- و..... •

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۶	فصل اول: کلیات
۷	بخش اول: تفسیر مآثور.....
۷	۱. مفهوم لغوی و اصطلاحی تفسیر.....
۸	۲. مفهوم لغوی و اصطلاحی اثر.....
۸	بخش دوم: حجیت روایات مآثور.....
۸	۱. مصادیق تفسیر مآثور.....
۱۰	۲. میزان اعتبار و ارزش روایات تفسیری.....
۱۰	۳. تفسیر و خبر واحد.....
۱۱	بخش سوم: کارکرد روایات تفسیری.....
۱۴	بخش چهارم: گونه شناسی روایات تفسیری.....
۱۵	بخش پنجم: معرفی اجمالی کتاب کافی.....
۱۸	فصل دوم: استناد به قرآن
۱۹	الف) کتاب التوحید.....
۱۹	۱. تعریف توحید.....
۲۱	۲. اقسام توحید.....
۲۱	۲-۱. توحید صفاتی.....
۲۳	۲-۱-۱. کیفیت اسماء و صفات الهی.....
۲۳	۲-۱-۱-۱. اراده الهی.....
۲۶	۲-۱-۱-۲. عرش و کرسی الهی.....
۳۲	۲-۱-۱-۳. غضب و افسوس الهی.....
۳۴	۲-۱-۲. منزّه بودن خداوند از صفات مخلوقین.....

- ۳۷ ..... ۲-۱-۲: منزه بودن از دیدن
- ۳۹ ..... ۲-۲. توحید افعالی
- ۴۰ ..... ۳. هدایت الهی (هدایت فطری).
- ۴۶ ..... ب (کتاب الحججه
- ۴۶ ..... ۱. حقوق امام بر رعیت
- ۴۶ ..... ۱-۱. وجوب داشتن امام و راهنما برای دین داری
- ۴۹ ..... ۲-۱. معرفت امام
- ۵۹ ..... ۳-۱. اطاعت از امام
- ۶۱ ..... ۱-۳-۱. فضل و برتری تسلیم و اطاعت پذیری در برابر ائمه (ع)
- ۶۹ ..... ۴-۱. سوال از امام
- ۶۹ ..... ۱-۴-۱. وجوب سوال از امام بعد از پایان مناسک حج
- ۷۲ ..... ۵-۱. صله به معصومین (ع)
- ۷۴ ..... ۲. اوصاف و ویژگی رسولان الهی
- ۷۴ ..... ۱-۲. نور
- ۷۶ ..... ۲-۲. اهل الذکر
- ۷۷ ..... ۳-۲. نعمت الهی
- ۷۸ ..... ۴-۲. وارثان علم الهی و پیامبر (ص)
- ۸۰ ..... ۵-۲. دارندگان آیات انبیای الهی
- ۸۲ ..... ۶-۲. عالم به علم ما کان و ما یکون
- ۸۶ ..... ۷-۲. عدم دخالت سن و سال در منصب امامت
- ۸۸ ..... ۸-۲. خلق ائمه (ع) از اعلی علیین
- ۹۰ ..... ۹-۲. ائمه (ع) دوستان خود را می شناسند
- ۹۲ ..... ۱۰-۲. ائمه (ع) بهترین مخلوقاتند
- ۹۶ ..... ۳. مقامات و جایگاه های رسولان الهی

- ۳-۱. عرضه اعمال بندگان بر معصومین (ع)..... ۹۷
- ۳-۲. تفویض امور به معصومین (ع)..... ۹۸
- ۳-۳. خلق کل زمین برای این حضرات..... ۹۹
۴. ثبوت ائمه در منصب امامت..... ۱۰۱
- ۴-۱. ثبوت امامت در اعقاب..... ۱۰۱
- ۴-۲. اشاره و نص خدا و رسول خدا (ص) بر ائمه (ع) یکی بعد از دیگری..... ۱۰۴
- ۴-۲-۱. نکاتی در مورد ولایت پیامبر (ص) ائمه (ع)..... ۱۰۸
- ۴-۲-۲. اشاره و نص بر امام حسین (ع)..... ۱۱۰
- ۴-۲-۳. اشاره و نص بر امام رضا (ع)..... ۱۱۴
۵. سیره امام (ع)..... ۱۲۰
- ۵-۱. سیره امام در مورد خوراک و پوشاک در زمان حکومت خود..... ۱۲۰
۶. تاریخ زندگانی معصومین (ع)..... ۱۲۲
- ۶-۱. تاریخ زندگانی پیامبر (ص)..... ۱۲۲
- ۶-۲. تاریخ زندگانی حضرت محمد بن علی الثانی (ع)..... ۱۲۶

فصل سوم: بیان مصداق

۱۲۹

- الف (کتاب التوحید..... ۱۳۰
۱. اقسام توحید..... ۱۳۱
- ۱-۱. توحید صفاتی..... ۱۳۱
- ۱-۱-۱. منزّه بودن خداوند از صفات مخلوقین..... ۱۳۴
۲. هدایت الهی..... ۱۳۵
- ب (کتاب الحجّه..... ۱۳۸
۱. اقسام ائمه (ع) در قرآن..... ۱۳۸
۲. حقوق امام بر رعیت..... ۱۴۰
- ۲-۱. معرفت امام..... ۱۴۰

- ۱۴۸.....۱-۱-۲. شناخت امامان توسط امامان دیگر.....
- ۱۵۱.....۲-۲. صله امام .....
- ۱۵۴.....۳-۲. اطاعت پذیری از امام.....
- ۱۵۸.....۱-۳-۲. برابری ائمه (ع) در اطاعت پذیری از آنها.....
- ۱۵۹.....۲-۳-۲. فضل و برتری تسلیم در برابر ائمه (ع).....
- ۱۶۱.....۴-۲. سوال از ائمه .....
- ۱۶۱.....۱-۴-۲. وجوب سوال از امام بعد از پایان یافتن مناسک حج .....
- ۱۶۴.....۵-۲. همیشه همراه ائمه (ع) بودن.....
- ۱۶۵.....۶-۲. وجوب داشتن امام و راهنما برای دینداری.....
- ۱۶۷.....۳. ویژگی و اوصاف ائمه (ع).....
- ۱۶۷.....۱-۳. معیار حق امامان هستند.....
- ۱۶۸.....۲-۳. کل زمین مال ائمه می باشد .....
- ۱۷۱.....۳-۳. شاهدان امت اند .....
- ۱۸۶.....۴-۳. عدم دخالت سن و سال در منصب امامت.....
- ۱۸۷.....۵-۳. هدایت گران امت هستند.....
- ۱۹۱.....۶-۳. خلیفه الهی هستند.....
- ۱۹۳.....۷-۳. نور الهی هستند.....
- ۱۹۹.....۸-۳. آیات الهی هستند.....
- ۲۰۳.....۹-۳. اهل ذکر هستند.....
- ۲۰۵.....۱۰-۳. عالمان هستند.....
- ۲۰۵.....۱-۱۰-۳. در قرآن به عالم توصیف شده اند .....
- ۲۰۷.....۲-۱۰-۳. در یافت کنندگان و ثبت کنندگان علم الهی.....
- ۲۰۸.....۳-۱۰-۳. وارثان کتاب الهی اند.....
- ۲۱۲.....۴-۱۰-۳. دارای علم انبیای الهی.....
- ۲۱۳.....۱۱-۳. ووارثان انسان های دیگرند.....

- ۲۱۵..... راه های استوارند ۱۲-۳
- ۲۱۹..... نعمت های الهی اند..... ۱۳-۳
- ۲۲۱..... فی وانفال مال آنهاست..... ۱۴-۳
- ۲۲۴..... باریک بینان و عمق اندیشانند..... ۱۵-۳
- ۲۲۶..... جایگا انبیاء و رسولان الهی..... ۴
- ۲۲۶..... ۱-۴. عرضه اعمال بر معصومین (ع).....
- ۲۲۷..... ۵. ثبوت امامت در ائمه (ع).....
- ۲۲۷..... ۱-۵. اشاره و نص بر ولایت ائمه (ع).....
- ۲۷۹..... ۱-۱-۵. اشاره و نص بر ولایت حضرت امیرالمومنین.....
- ۳۱۳..... ۲-۱-۵. اشاره و نص بر امام صادق (ع).....
- ۳۱۵..... ۳-۱-۵. اشاره و نص بر امام رضا (ع).....
- ۳۱۶..... ۴-۱-۵. اشاره و نص بر حضرت حجت (عج).....
- ۳۱۹..... ۲-۵. کسانی که ادعای دروغین امامت دارند.....
- ۳۲۶..... ۶. تاریخ زندگانی ائمه (ع).....
- ۳۳۰..... ۱-۶. زندگانی محمد بن الحسن (ع).....

فصل چهارم: ایضاح مفهوم

۳۳۳

- ۳۳۵..... الف (کتاب التوحید ۳۳۵
- ۳۳۵..... ۱. تعریف توحید.....
- ۳۳۸..... ۲. اقسام توحید.....
- ۳۳۸..... ۱-۲. توحید افعالی.....
- ۳۴۱..... ۲-۲. توحید صفاتی.....
- ۳۴۱..... ۱-۲-۲. معانی أسماء و مشتقات أسماء الهی.....
- ۳۴۱..... ۱-۱-۲-۲. معنای بسم ا.. الرحمن الرحیم.....
- ۳۴۳..... ۲-۱-۲-۲. اول و آخر.....

- ۳۴۳..... ۳-۱-۲-۲. غضب الهی
- ۳۴۳..... ۴-۱-۲-۲. معنای عرش الهی
- ۳۵۰..... ۲-۲-۲. منزّه بودن خداوند از برخی صفات مخلوقین
- ۳۵۰..... ۱-۲-۲-۲. منزّه از ظلم
- ۳۵۲..... ۲-۲-۲-۲. عدم رویت خداوند
- ۳۵۵..... ۳-۲-۲-۲. نفی تجسیم و محدود بودن خدا
- ۳۵۷..... ۳. کیفیت مخلوقین روح
- ۳۵۸..... ۴. هدایت الهی
- ۳۶۰..... ب (کتاب الحجّه
- ۳۶۰..... ۱. طبقات رسولان الهی
- ۳۶۲..... نکته اول: تفاوت بین " نبی و رسول و امام "
- ۳۶۴..... نکته دوم: طبقه بندی انبیاء و درجه بندی آنها
- ۳۶۶..... اثبات اصطلاحی بودن معنای واژه امامت
- ۳۶۸..... ۱-۱. اقسام رسولان الهی
- ۳۶۸..... ۲. تفاوت رسولان الهی
- ۳۷۱..... ۳. حقوق امام بر رعیت
- ۳۷۱..... ۱-۳. معرفت
- ۳۷۹..... ۲-۳. وجوب ایمان قلبی
- ۳۸۰..... ۱-۲-۳. معیار ایمان قلبی؛ ولایت معصومین (ع)
- ۳۸۱..... ۳-۳. وجوب داشتن امام به عنوان راهنما برای دین داری
- ۳۸۴..... ۴-۳. اطاعت پذیری از ائمه (ع)
- ۳۸۴..... ۱-۳-۴. فضل و برتری تسلیم ائمه (ع) بودن
- ۳۸۵..... ۴. ویژگی و اوصاف ائمه (ع)
- ۳۸۸..... ۲-۴. دارنده علم الهی
- ۳۸۸..... ۱-۲-۴. محدوده علم الهی

۳۸۹.....	۵. مقامات و جایگاه های معصومین
۳۸۹.....	۵-۱. تفویض برخی امور به معصومین
۳۹۳.....	۶. ثبوت ائمه (ع) در مقام امامت
۳۹۳.....	۶-۱. نکاتی پیرامون ولایت ائمه (ع)
۳۹۷.....	۶-۲. اشاره و نص خدا و رسول بر ائمه (ع)
۳۹۹.....	۷. تاریخ زندگانی معصومین (ع)
۳۹۹.....	۷-۱. تاریخ زندگانی امام حسین (ع)

فصل پنجم: فضای نزول ۴۰۱

۴۰۲.....	الف (کتاب التوحید
۴۰۲.....	۱. تعریف توحید
۴۰۴.....	ب (کتاب الحججه
۴۰۴.....	۱. ویژگی و اوصاف رسولان الهی
۴۰۴.....	۱-۱. شاهدان الهی
۴۰۶.....	۲. ثبوت ائمه (ع) در منصب امامت
۴۰۶.....	۲-۱. نص خدا و رسول خدا بر هر یک از ائمه (ع)
۴۱۴.....	۲-۱-۱. ولایت امیرالمومنین
۴۲۲.....	۳. تاریخ زندگانی معصومین
۴۲۲.....	۳-۱. زندگی امام حسین (ع)

فصل ششم: اختلاف قرائات ۴۲۵

۴۲۶.....	۱. ولایت امیرالمومنین
----------	-----------------------

فصل هفتم: بیان تأویل و بطن آیات ۴۳۲

۴۳۳.....	۱. ویژگی و اوصاف رسولان الهی
----------	------------------------------

- ۴۳۳..... ۱-۱. آیات الهی
- ۴۳۴..... ۲. ثبوت امامت در ائمه (ع)
- ۴۳۴..... ۱-۲. نکاتی در باب ولایت ائمه (ع)
- ۴۳۸..... ۱-۱-۲. نکاتی در باب ولایت امیر المومنین (ع)
- ۴۳۸..... ۳. تاریخ زندگانی معصومین
- ۴۳۸..... ۱-۳. روایاتی در مورد غیبت امام زمان (عج)

فصل هشتم: پاسخ با قرآن ۴۴۱

- ۴۴۲..... ۱. حقوق امام بر رعیت
- ۴۴۲..... ۱-۱. اطاعت پذیری
- ۴۴۲..... ۲-۱. وجوب سوال از امام
- ۴۴۴..... ۱-۲-۱. وجوب سوال از امام درباره امام
- ۴۴۶..... ۳-۱. معرفت امام

فصل نهم: رد شبهه ۴۵۰

- ۴۵۱..... الف (کتاب التوحید
- ۴۵۱..... ۱. منزّه از برخی صفات
- ۴۵۱..... ۱-۱. منزّه از دیده شدن
- ۴۵۳..... ب (کتاب الحجّه
- ۴۵۳..... ۱. اوصاف و ویژگی ائمه (ع)
- ۴۵۳..... ۱-۱. وارثان کتاب الهی
- ۴۵۴..... ۲-۱. عدم دخالت سن و سال در منصب امامت

فصل دهم: بیان علت حکم ۴۵۶

- ۴۵۷..... الف (کتاب التوحید

۴۵۷.....۱.تعریف توحید

۴۵۸..... ب (کتاب الحجّه .

۴۵۸.....۱.ویژگی کسانی که ادعای دروغین امامت دارند

۴۶۰ خاتمه

۴۶۹ فهرست منابع و مأخذ

چکیده انگلیسی

صفحه عنوان انگلیسی

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

- نمودار ۱: تعداد روایات هر فصل (گونه شناسی)..... ۴۶۶
- نمودار ۲: تعداد روایت های هر بخش از کتاب اصول کافی..... ۴۶۶
- نمودار ۳: میزان اهتمام شیخ کلینی به آیات و روایات تفسیری ۴۶۷
- نمودار ۴: تعداد احادیث بر حسب اعتبار آنها..... ۴۶۷
- نمودار ۵: علت های مختلف ضعف در سند روایات ۴۶۸
- نمودار ۶: تفکیک عددی روایات بر حسب معصومین (ع) (ناقلان اصلی)..... ۴۶۸

مقدمه

قرآن کریم کتاب هدایت و انسان سازی است که، به بیان اصول کلی دین مبین اسلام در آیات نورانی خود پرداخته است. حال آن که فهم معارف والای قرآن کریم در چند بخش قابل دستیابی است، برخی از آیات قرآن برای همه آشنایان به زبان عربی قابل فهم است و برخی دیگر از آیات آن با تدبّر و دقت قابل فهم می شوند و در مقابل بعضی از آیات وجود دارد که نیازمند توضیح و تفسیر افرادی است که به همه معانی و معارف قرآن کریم و ظاهر و باطن آن آگاه بوده و توان تفسیر همه معانی و معارف واقعی آیات را داشته و به علاوه، در فهم معانی قرآن و تفسیر آن از هر خطا و اشتباهی مصون باشند، که این موضوع بنابر فرموده خود قرآن کریم، که تصریح می کند؛ قرآن در معیت وجود مبارک پیامبر اکرم (صلی... علیه وآله وسلم) نازل شده است « فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ »^۱، ضمن تأیید حجیت لازم، برعهده پیامبر اکرم (صلی... علیه وآله وسلم) نهاده شده است و آیات ایشان را شارح کلیات قرآن و مبین حدود و فروع قرآن معرفی می کنند.

از سوی دیگر بعد از ایشان، خود آن حضرت برای جلوگیری از گمراهی و ابتذال امت خود، دو ثقل گران بها را در میان مسلمانان به امانت گذاشتند و وعده کردند که اگر بر این دو ثقل گران قدر تمسک جوئید، به سعادت و کمال خواهد رسید. آن دو ثقل چنان چه ایشان می فرمایند؛ قرآن و عترت آن حضرت می باشند: « **إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَعِترَتِي أَهْلَ بَيْتِي، مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضَلُّوا أَبَدًا وَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضِ** ».^۲ آری، امت پیامبر اکرم (صلی... علیه وآله وسلم) با چنگ زدن به این دو ثقل ارزشمند راه رسیدن به خیر و نیکی را خواهد یافت. قرآن که به عنوان یکی از آن دو ثقل معرفی شده است و کتاب هدایت گرامت خواهد بود، نیازمند فهم دقیق و صحیح آیات می باشد.

از این منظر همان گونه که قبلاً نیز بدان اشاره شد، از آن جا که قرآن کریم، کلیات دین اسلام را مطرح کرده و در جزئیات دین سخنی بیان نداشته است، بدیهی است نیازمند مبین و شارحی است که بتواند در راستای نیل به اهداف والای خداوند متعال در هدایت بشر تکلیف انسان را در امور مذکور مشخص نماید. مصداق این گروه جز اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) که

^۱. تغانب، ۸، ترجمه: پس بگردید به خدا و رسول او و آن نوری را که فرستادیم و خدا به آن چه می کنید آگاه است.

^۲. محمد بن علی بن حسین بن بابویه الصدوق، الامالی (بیروت: منشورات مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، چاپ پنجم، ۱۴۰۰)، ص ۵۰۰.

همراه بلافصل قرآن کریم به شمار می آیند، نمی باشند. لذا تفسیر این گروه عیناً همان معنایی است که خدای متعال قصد کرده است.

با این وصف می توان گفت: "روایات تفسیری ایشان، بهترین منبع تفسیری است که در فهم مراد پروردگار می توان از آن کمک گرفت". به همین علت است که مشاهده می شود بسیاری از روایات تفسیری منسوب به آنان در تفاسیر روایی جمع آوری شده است، ولیکن از آن جا که متأسفانه آمیخته با روایات ضعیف می باشند، بایسته است قبل از استفاده از این روایات به بررسی و تنقیح آنها پرداخت.

در این مقال سعی شد در خصوص این هدف گامی هرچند ناچیز و مختصر، برداشته شود. امید که مقبول حضرت حق و ائمه طاهریین (علیهم السلام) باشد.

موضوع تحقیق

عنوان این پژوهش «بررسی و تبیین روایات تفسیری کتاب کافی در حوزه اعتقادات» است. در واقع در این تحقیق سعی خواهد شد، روایات تفسیری دو بخش "کتاب التوحید" و "کتاب الحججه" کتاب کافی بررسی شوند.

اهمیت و ضرورت تحقیق

مباحث اعتقادی به خصوص در مواردی که مستند به نقلیات است، در میان امت اسلامی بسیار محل اختلاف قرار گرفته است. این نقلیات از یک سو همان قرآن کریم، کتاب آسمانی است، که با عنایت خداوند از هر گونه تحریف مصون مانده است. و همچنین منبع قابل اعتمادی است که، انسان ها را به استوارترین راه، در زندگی هدایت می کند و حال آن که، بهره مندی از قرآن مجید در گرو فهم دقیق و صحیح آیات آن است. از سوی دیگر، روایات، منبع دیگر در اعتقادات نقلی هستند. بدون شک، روایات یکی از مهم ترین منابع دینی در تفسیر قرآن کریم هم به شمار می روند. به طوری که تفسیر، بدون توجه به روایات، معنا و ثمری نخواهد داشت. از سوی دیگر، کتاب شریف کافی یکی از مهم ترین منابع روایی شیعه، در همه آموزه های شیعی به

خصوص در حوزه اعتقادات به حساب می آید. در این کتاب، بسیاری از روایات نقل شده و مورد استناد، از نوع روایات تفسیری هستند. جمع آوری و دسته بندی گونه های مختلف روایات تفسیری در این حوزه و تبیین نحوه استفاده امام از آیات در این روایات، می تواند منبع تفسیری روایی مورد اعتمادی را در اختیار بنهد. از طرفی فهم احادیث اعتقادی و نحوه نگاه ائمه اطهار (علیهم السلام) به آیات اعتقادی و استفاده از آن ها هم تبیین می شود. بنابراین، این دسته روایات نقش بسزایی را در فهم آیات قرآن دارا می باشد، و جمع آوری و تحلیل و تبیین آنها سبب استحکام مبانی شیعه و رسیدن به نظرات تفسیری ائمه (علیهم السلام) - که مهمترین مفسران قرآن کریم هستند - خواهد شد.

پیشینه تحقیق

در حال حاضر به همت دانشجویان دانشگاه قم روایات تفسیری امام صادق (علیه السلام) در بیشتر اجزاء قرآن کریم، مورد بررسی قرار گرفته است. اما با تحقیق و جستجویی که در مدارک علمی ثبت شده انجام گرفت، پژوهشی با این رویکرد به طور خاص روی کتاب کافی صورت نگرفته است.

اهداف تحقیق

از مهم ترین اهداف این تحقیق می توان به جمع آوری و تحلیل انواع مختلفی از روایات تفسیری که در تبیین آیات توسط ائمه (علیهم السلام) بیان شده است، اشاره کرد. که این سبب فهم بهتر آیات اعتقادی در قرآن می شود.

سوالات تحقیق

- در این پژوهش به دنبال پاسخ به پرسش‌هایی چند هستیم، از جمله:
۱. اعتبار روایات تفسیری که در مباحث اعتقادی کتاب کافی به کار رفته به لحاظ سندی و متنی چگونه است؟
  ۲. این روایات تفسیری چه مقدار از آیات را در بر می‌گیرد؟
  ۳. انواع روایات تفسیری که در تفسیر و تبیین آیات قرآن بیان شده است؛ کدامند؟ هر کدام چه میزان از روایات را در بر می‌گیرد؟
  ۴. اهتمام شیخ کلینی به روایات تفسیری چگونه است؟

فرضیات

در ابتدای تحقیق، برای پیشبرد تحقیق ما به سوالات فوق پاسخ‌هایی داده شده که به عنوان فرضیه پژوهش مطرح بوده‌اند که عبارتند از:

- ۱- روایات تفسیری بنا بر دلایلی مصون از ضعف سند و وضع و جعل و... نبوده است. اگر چه در بسیاری موارد از نظر متنی، شواهدی می‌تواند اعتبار احادیث را اثبات کند.
- ۲- روایات تفسیری معمولاً از باب جری و تطبیق، بیان باطن، ایضاح مفهوم و... می‌باشند.
- ۳- شیخ کلینی در هر باب روایت تفسیری آیه مربوط به آن آیه را آورده است.

روش تحقیق

برای بررسی روایات تفسیری حوزه اعتقادات کتاب کافی، ابتدا روایاتی که از ائمه اطهار (علیهم السلام) رسیده را از دو بخش "کتاب التوحید" و "کتاب الحجج" کتاب "کافی" مرحوم کلینی جمع‌آوری می‌کنیم. بعد از جمع‌آوری احادیث، با مراجعه به ترجمه کتب روایی و کتب فرهنگ لغت، روایات را ترجمه و سپس سند تک تک روایات را از حیث احوال روایت، تحویل، تعلیق، اتصال، انقطاع و ارسال و... مورد ارزیابی قرار دهیم.

پس از بررسی سندی، متون روایات صرف نظر از سند آنها با عرضه به قرآن و سنت در بوته نقد و بررسی قرار گرفته و در مواردی که اقتضا می‌کرد به مناسبت‌های مختلف به کتب لغت،

تفاسیر و شروح کتب حدیثی و امثال آن مراجعه و نکاتی که به توضیح و فهم مضمون روایت کمک می‌کرد نقل گردیده است. عملیات دیگری که روی این روایات صورت پذیرفته، تعیین نوع روایات است تا در هنگام بهره‌گیری از آنها در تفسیر و فهم آیه، لغزشی رخ ندهد، این نکته از آن جهت اهمیت دارد که ما در آتی سعی داریم، تا کیفیت استفاده ائمه از آیات را بیابیم لذا این مرحله از تحقیق و پژوهش نقش اساسی خواهد داشت.

ساختار تحقیق

این تحقیق شامل ده فصل بوده که هر فصل مربوط به یکی از گونه‌های روایات تفسیری می‌باشد:

فصل اول: کلیات

این فصل به توضیح واژگان عنوان تحقیق و تعریف مفاهیم آن از جمله: معنای روایت تفسیری، ارزش و حجیت روایات تفسیری، جایگاه تفسیری امام صادق (علیه السلام) و انواع روایات تفسیری می‌پردازد.

فصل دوم: استناد به آیه

در این فصل روایاتی که در آن ائمه (علیهم السلام) آیات قرآنی را به عنوان شاهد بر سخن خود آورده اند آمده است و بر طبق موضوعاتی که یا آیه مورد بحث یا خود روایت دارا می‌باشد؛ موضوع بندی شده اند.

فصل سوم: بیان مصداق

در این فصل روایاتی که در آن ائمه (علیهم السلام) مصداقی برای آیه بیان و سپس بر آن تطبیق داده اند آمده است.

فصل چهارم: ایضاح مفهوم